

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ "РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ"

У статті автором здійснено теоретичне обґрунтування визначення сутності поняття "розвиток професійної мобільності" педагога.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, розвиток професійної мобільності, педагог.

М. Павленко. Сущность понятия "развитие профессиональной мобильности". В статье автором осуществлено теоретическое обоснование определения сущности понятия "развитие профессиональной мобильности" педагога.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, развитие профессиональной мобильности, педагог.

M. Pavlenko. The essence of the concept of "professional development mobility". In the article the author made a theoretical study defining the essence of the concept of "development of professional mobility" teacher.

Keywords: mobility, professional mobility, the development of professional mobility, teacher.

Мета: обґрунтувати сутність поняття "розвиток професійної мобільності педагога".

Постановка проблеми в загальному вигляді. Як зазначено в Концепції розвитку професійно-технічної освіти України [1] та Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [2], нагальною потребою є забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів, які здатні до творчої праці, професійного саморозвитку, упровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних та мобільних на ринку праці. У Законі України "Про освіту" ідеться, що метою освіти виступає "всебічний розвиток особистості найвищої цінності суспільства,

розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями" [3, 21].

У Декларації Всесвітньої конференції з питань вищої освіти (1998) вказано, що будь-якому суспільству необхідна оновлена вища освіта для вирішення завдань XXI століття, без якої неможливий культурний, соціальний, технічний прогрес.

Сьогодні успішність розвитку інноваційної освіти визначає готовність професійних кадрів, які працюють в галузі освіти, до безперервного, гнучкого, оперативного реагування у своїй професійній діяльності на постійно мінливі потреби суспільства, ринку праці, стрімкий розвиток технологій і безперервне оновлення інформаційного середовища. Тому мобільність фахівців стає однією з найважливіших умов стійкості, стабільності розвитку.

Однією з найбільш характерних особливостей сучасного етапу є наростаюча інтенсивність і динамічність різномасштабних та різноспрямованих змін, які глобально охоплюють усі сфери і процеси життєдіяльності людей. Процеси глобалізації та інтеграції зумовлюють необхідність постійно бути готовим до переміщень у соціальному просторі, легко адаптуватися до умов, що змінюються, і гнучко взаємодіяти з різними культурними й соціальними системами, суб'єктами.

Інтенсивний розвиток й оновлення техніки і технологій безперервно змінюють якість та умови професійної діяльності, змушуючи працівника протягом усього трудового життя неодноразово освоювати нові способи і види діяльності у професії, підвищувати рівень кваліфікації та освіти, обирати місце роботи і навіть про-

фесію, обсяги і складність інформації. Усе це вимагає вміння оперативно оновлювати свої знання, гнучко орієнтуючись у безперервних змінах інформаційного середовища. Іншими словами, щоб залишатись успішним і конкурентоздатним, фахівець повинен володіти певними особистісними якостями: бути рухливим, мобільним, готовим до будь-яких змін, уміти швидко й ефективно адаптуватися до нових умов.

Сучасні дослідники соціально-економічних процесів найбільш пильну увагу приділяють професійній мобільності, що цілком закономірно, враховуючи суттєві зміни в сучасному соціальному суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій. Увага до професійної мобільності стала предметом досліджень науковців різних галузей у 70-х роках XX століття. Першими, хто розглянув професійну мобільність як невід'ємну складову суспільного життя, були: Б. Барбер, Ю. Веніга, Е. Гідденс, П. Сорокін. Праці І. Вишнеградського, Б. Гершунського, Б. Матіна, І. Янжули безпосередньо присвячені вивченню історичного аспекту виникнення проблеми професійної мобільності в науці та освіті. Також до проблеми формування професійної мобільності як здатності людини швидко й ефективно самоорганізовуватися, змінюватися відповідно до життєвих і професійних потреб, адаптуватися до певного професійного середовища та професійних груп й, кінець-кінців, ефективно працювати викладено в працях різних вчених: Л. Сушенцевої, І. Шпекторенко, Б. Ігошева, Р. Пріми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток освітніх інновацій цілком залежить від рівня підготовки фахівців, від здатності оперативного реагувати у своїй діяльності на зміни потреб суспільства, ринку праці, розвиток технологій.

Тому в цій ситуації педагог покликаний сприяти розвитку особистості, орієнтуватися в мінливому сус-

пільстві, брати участь у його перетворенні, сам повинен бути готовим до діяльності в нових динамічних соціокультурних і професійних умовах інноваційного освітнього простору. Іншими словами, усе це означає залишатись мобільним.

Термін "мобільність" у загальному трактуванні має таке визначення: мобільний (від лат. *mobilis* – рухливий) – це рухливість, здатність до швидкого пересування, дії [11, 353].

Дане поняття введено в науковий обіг соціологами для визначення явищ, які характеризують переміщення соціальних груп та окремих людей у соціальній структурі суспільства (соціальна мобільність).

Глибоке дослідження такого явища з позицій філософії, соціології, економіки, демографії дало змогу диференціювати уявлення про мобільність, з'ясувавши, що вона поділяється: вертикальну і горизонтальну, індивідуальну і групову, внутрішньогенераційну і міжгенераційну; соціальну, трудову, культурну, міжпрофесійну, професійну та інші види мобільності [4]. Однак поняття "професійна мобільність" ще не зовсім широко ввійшло в наукову теорію й педагогічну практику.

У педагогічній енциклопедії С. Рапацевич визначає професійну мобільність як "можливість і здатність успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати вид праці. Професійна мобільність передбачає володіння системою узагальнених професійних способів й умінь ефективно їх використовувати для виконання яких-небудь завдань у суміжних галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої. Професійна мобільність передбачає також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання різних завдань у галузі своєї професії. В умовах швидких змін техніки і технології виробництва професійна мобільність виступає важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста..." [6].

Вивчення словарної літератури показало, що термін "професійна мобільність" досить смісний і неоднозначний за своєю сутністю. При цьому він має досить складну структуру. Так, у Великому психологічно-

му словнику професійна мобільність визначається як "здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опановувати нову техніку та технологію, набувати знання й уміння, яких бракує, що забезпечує ефективність підготовки до нової професійної діяльності [7, 24].

Поняття "професійна мобільність" має декілька тлумачень, які є тотожними. Вони характеризують мобільність як здатність людини швидко й ефективно самоорганізуватися, змінюватися відповідно до життєвих і професійних потреб, адаптуватися до певного професійного середовища та професійних груп і, насамкінець, ефективно працювати. Наприклад, І. Шпекторенко розглядає професійну мобільність як: 1) здатність (тобто готовність) особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати знання та уміння, які забезпечують ефективність нової професійно орієнтованої діяльності; 2) рухливість особистості, спроможність її до динамічного нарощування власного ресурсу, до швидкого пересування, змін; 3) ознаку кар'єрного розвитку індивіда; 4) процес переходу індивіда або професійної групи з однієї професійної позиції в іншу [8, 467–472].

На думку ряду дослідників (Л. Горюнової, Е. Зеєра, Б. Ігошева), можливість здійснення людиною переміщень, змін у своїй професійній діяльності зумовлюється наявністю компетенцій і компетентностей. Іншим важливим чинником забезпечення професійної мобільності є наявність певних особистісних якостей і здатностей, таких як: соціальна активність (знаходить вийв у готовності брати участь у різних громадських заходах, проектах); висока адаптивність до різних суспільних ситуацій, функціональних видів діяльності; креативність, творче перетворення будь-якої ситуації [9].

Заслугує на увагу тлумачення терміна "професійна мобільність", яке наводить Л. Сушенцева. На її думку, "професійна мобільність" – це складне, інтегративне, багатфакторне утворення; властивість особистості, яка забезпечує внутрішній механізм її розвитку; діяльність особистості (обумовлена подіями, що швидко змінюють соціальне і про-

фесійне середовище), результатом якої є її самореалізація в обраній професії та житті; процес самовдосконалення особистості та перетворення навколишнього професійного й життєвого середовища.

Професійна мобільність забезпечує: розвиток людини через сформованість ключових, загальнопрофесійних компетенцій; діяльність людини, детерміновану подіями, що змінюють середовище (результатом діяльності виступає самореалізація особистості як у професії, так і повсякденному житті); процес перетворення людиною не тільки самої себе, а й професійно-життєвого середовища [5, 40].

Висока професійна конкурентоспроможність проявляється в здатності особистості самостійно знайти шляхи самореалізації, самовдосконалення, уникнути застрягання в періодах вікових і професійних криз, не піддатися маргіналізації свідомості. Саме такі особистості становитимуть основу соціального фундаменту демократичного суспільства і поповнять клас "професіоналів" [12, 3–4].

Знання сьогодні розглядається як найвища цінність. Це проявляється, перш за все, стосовно людини як вільної та творчої особистості, котра реалізує себе протягом усього життя, що означає рух, а значить, мобільність [5, 33].

Однією з найактуальніших проблем педагогіки та філософії освіти постає професійна мобільність сучасного педагога. Виклики суспільства й освіти вимагають від нього здатності реалізувати себе в умовах динамічного соціального життя, готовності до гнучкої переорганізації в реальних професіях, володіння поліфункціональними вміннями в умовах нестабільності в державі.

Професійна мобільність відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві, адже вона безпосередньо пов'язана з рівнем професійної освіти людини і є найбільш надійним каналом вихідної професійної мобільності. Цілком слушною є думка Р. Пріми стосовно того, що професійну мобільність педагога доцільно розглядати як: "підґрунття ефективного реагування особистості на "виклик" сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворен-

ня суспільного довілля і самого себе в ньому; системне багатогранне явище, що вимагає інтегрованого, міждисциплінарного підходу щодо дослідження; внутрішній (мотиваційно-інтелектуально-вольовий) потенціал особистості, що лежить в основі гнучкої орієнтації і діяльнісного реагування в динамічних соціальних і професійних умовах відповідно до власних життєвих позицій; забезпечує готовність до змін і реалізацію цієї готовності у своїй життєдіяльності (готовність особистості до сучасного життя з його багатоаспектними чинниками вибору); детермінує професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісного розвитку, що сприяє ефективному розв'язанню фахових проблем" [10].

Отже, розвиток професійної мобільності педагога залежить, перш за все, від психічних новоутворень і фахових якостей, які повинні з'явитися в результаті готовності до швидкого адаптування до нових умов праці, здатності самостійно, результативно й відповідально вирішувати професійні проблеми.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Поняття "мобільність" – це одна із суттєвих характеристик людини, яка проявляється у професійній діяльності. Процес швидкої зміни техніки та технологій виробництва, упровадження й розвиток інновацій не може супроводжуватися без розвитку професійної мобільності. Професійна мобільність – це готовність до оперативної реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії, володіння професійними прийомами й уміннями, ефективне їх використання з метою виконання

будь-яких завдань у суміжних галузях.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження, ми вважаємо, що "розвиток професійної мобільності педагога" – це явище, що інтегрує соціально-педагогічний досвід, професійні знання та вміння, особистісні риси фахівця. Усе це засвідчило нашу гіпотезу про те, що розвиток професійної мобільності педагога є чинником успішної діяльності, показником потенційних можливостей педагога щодо реалізації функціональних обов'язків і виявляє свій зовнішній прояв у педагогічній діяльності, забезпечує соціальну й професійну самоорганізацію особистості, відкритість до змін і творчого пошуку, здатність до самовиявлення та самотворення, готовність адаптуватися до певного професійного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку професійно-технічної освіти України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/news/43501/>
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – С. 3–24.
3. Закон України "Про освіту" // Законодавчі акти України з питань освіти. За станом на 1 квітня 2004 року : офіц. вид. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К., 2004. – С. 21–52.
4. Білик О. Основні напрями збереження і розвитку національного людського капіталу за рахунок активізації трудової мобільності / О. Білик // Україна : аспекти праці. – 2009. – № 1. – С. 43–46.
5. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх

кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / [за ред. Н. Г. Ничкало]. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 439 с.

6. Педагогика : большая современная энциклопедия / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Мн. : Современное слово, 2005. – С. 482.

7. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.

8. Шпекторенко І. Поняття та структура феномена професійної мобільності державного службовця / І. Шпекторенко // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 467–472.

9. Игошев Б. М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете : [монография] / Б. М. Игошев. – М. : ВЛАДОС, 2008. – С. 108–109.

10. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика [монографія] / Раїса Миколаївна Пріма. – Дніпропетровськ : ІМА-ПРЕС, 2009. – С. 101–102.

11. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : АЗЪ, 1995. – С. 928.

12. Сушенцева Л. Проблема професійної мобільності у контексті міждисциплінарного підходу / Л. Л. Сушенцева // Професійна освіта. Проблеми і перспективи : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 2. – № 1. – С. 3–11.

Стаття надійшла 9.11.2016 р.